

ЕКОНОМІКА НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

НАУКОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ НАФТОГАЗОВОЇ АКАДЕМІЇ: РЕЗУЛЬТАТИ РОБОТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ

Данилюк М. О., Киба Л. М.

Аналізується доробок та оцінюється науковий потенціал Української нафтогазової академії в сфері економічних досліджень, демонструються проблеми сучасного процесу взаємодії науки і практики в сфері

Ключові слова: академія, наука, практика, потенціал,

Надійність економічного розвитку України залежить від багатьох чинників, провідне місце серед яких належить вирішенню проблеми забезпечення виробництва та соціальної сфери паливно-енергетичними ресурсами. Метою статті є підняття до рівня загальнодержавної дискусії економічних проблем нафтогазового комплексу (НГК).

В умовах необхідності проведення економічних реформ та активного інтегрування України у світову економічну спільноту, підприємства нафтогазового комплексу, прагнучи підвищити ефективність бізнесу та посилити свою конкурентоздатність, постійно удосконалюють свої технології виробництва та способи організації ділових процесів. І хоча стаття ґрунтується на аналізі конкретних тем і розробок з удосконалення економічного механізму галузі, а також діяльності суб'єктів господарювання нафтогазового комплексу, домінуючою проблемою є енергетична стратегія України.

Чинний документ «Енергетична стратегія України до 2030 року» стосовно нафтогазового комплексу потребує уточнення щодо конкретних стратегічних напрямів та механізмів їхньої реалізації в контексті наміченого реформування нафтогазової промисловості на 2010-2014 роки. Для виконання даної роботи доцільно сформувати 2-3 незалежних творчих колективи із вітчизняних науковців та фахівців галузі. На базі уточненої та розширеної програми «Стратегічна програма розвитку нафтогазового комплексу України до 2030 року» розробити декілька Національних програм реалізації намічених стратегічних напрямів. Це дозволить усунути прогалини в основних положеннях чинної стратегії розвитку нафтогазового комплексу України до 2030 р., що сприятиме заощадженню матеріально-технічних та фінансових ресурсів.

Використання основних напрямів, означених стратегічними цілями, дозволить розробити шляхи підвищення ефективності економічного розвитку НГК. У розвиток зазначеного вище, було б доцільно розробити інтелектуальний продукт «систему раннього реагування» на виявлення слабких сторін у діяльності виробничих, управлінських та сервісних структур НГК з подальшою корекцією виявленого на засадах нечіткої логіки.

До цієї роботи доречно залучати також науково-економічний потенціал Української нафтогазової академії (УНГА). Організаційний уклад відділення «Економіки нафтової та газової промисловості» УНГА різносторонньо охоплює галузеві, наукові, фінансові установи та навчальні заклади. У складі відділення фахівці від Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України» та її дочірніх компаній, Української спілки нафтопромисловців України, Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, Приватного вищого навчального закладу «Галицька академія», Полтавського національного технічного університету ім. Ю.Кондратюка, Університету банківської справи НБУ та інші.

У доробку членів відділення чимало розробок, які зорієнтовані на удосконалення ефективних шляхів використання ресурсів нафтогазової промисловості. Так, для нормативного регулювання принципів формування, порядку регулювання та розрахунку тарифів на надання послуг з трансформування природного газу розроблена «Методика розрахунку тарифів на надання послуг з транспортування природного газу». Також розроблено «Методику розрахунку тарифу за надані послуги із закачування, зберігання та відбору природного газу в ПСГ» для встановлення правил розрахунку тарифів на послуги із зберігання природного газу в підземних сховищах України. Методика затверджена Національною комісією регулювання електроенергетики України (НКРЕ) та взята до виконання. Розроблені та подані пропозиції, що стосуються нафтогазової галузі до Податкового кодексу України.

За участю науковців відділення була виконана науково-дослідна робота щодо обґрунтування економічної доцільності експлуатації та утримання установки газу у Богородчанському ЛВУМГ, що дозволило замовникам даної розробки приступити до процесу ліквідації даної висковитратної установки.

Протягом останніх років розроблені каталоги чинних нормативних та методичних документів з організації та нормування праці і матеріально-технічних ресурсів, оцінки ефективності використання енергоресурсів та удосконалення ремонтного циклу газоперекачуючих агрегатів.

У продовження започаткованої науково-дослідницької роботи нині члени відділення «Економіки нафтової та газової промисловості» УНГА вбачають проведення постійного аналізу статей законодавчих актів з питань, які так чи інакше торкаються функціонування суб'єктів господарювання НГК. Передусім це участь у розробці законопроектів стосовно ринку природного газу в Україні, економічного стимулювання інвестиційної діяльності в технологічне переоснащення нафтопереробних заводів, збільшення обсягів споживання біологічних видів палива, раціонального використання видобутих нафтогазових вуглеводнів.

Науковці кафедри економіки підприємства ІФНТУНГ займаються проблемами оптимізації рентних платежів у нафтогазовій галузі. Адже, якщо за останні дев'ять років рентні платежі за видобуток нафти збільшились близько у сто разів, то ціна на нафту зросла тільки в чотири рази. На нашу думку, Закон України «Про рентні платежі за нафту, природний газ та газовий конденсат» та приведені у ньому розрахункові формули є недосконалими, адже диференціація

рентних платежів тільки залежно від дебітів свердловин і глибини залягання продуктивних пластів – це далеко не повний склад чинників, що суттєво впливають на собівартість видобутку вуглеводнів. Необхідно врахувати і такі чинники, як величина видобувних запасів родовищ, складність геологічної будови, стадія розробки, обводненість продукції та інше.

Методологія диференціації рентних платежів залежно від впливу основних природно-геологічних та технологічних факторів, з використанням розрахункової формули, на думку авторів, [1] є простою та зрозумілою. Однак, її використання вимагає проведення попередніх досліджень з визначення середнього значення рентного коефіцієнта для вже відкритих в Україні родовищ вуглеводнів.

Слід наголосити, що співпраця вітчизняних вчених з безпосередньо зацікавленими підприємствами є проблемним процесом в організаційному плані. Залучення високовитратних консалтингових іноземних фірм нині вважається гарним тоном і ще раз підкреслює так звану українську специфіку ведення бізнесу. Це відбувається у той час, коли науковий потенціал вітчизняних вчених високо оцінений зарубіжними вченими та промисловими корпораціями, але функціонально незадіяний у сферах, які мають вирішальний вплив на ефективне управління діяльністю підприємств НГК зокрема та вітчизняних підприємств загалом.

Необхідність переосмислити способи організації управління бізнес-процесами принципово спонукає до підходів, які дозволять повною мірою реалізувати переваги нових технологій та людських ресурсів. Передусім це стосується пошуку шляхів підвищення ефективності функціонування підприємств нафтогазової промисловості за рахунок внутрішніх резервів. Це той важіль, з допомогою якого підприємства мають можливість впливати на результати власної виробничої діяльності за будь-яких умов, що склалися у зовнішньому середовищі, де докорінно змінились внутрішні та зовнішні умови економічного розвитку країни.

Окремої уваги заслуговує науково-дослідна робота членів відділення, за участю та під керівництвом яких ведуться розробки для потреб нафтогазового комплексу. Так, протягом останніх двох років виконувалася держбюджетна наукова робота на тему: «Розроблення методичних рекомендацій з обліку і аналізу витрат на підприємствах нафтогазової промисловості з метою формування цін і тарифів».

В результаті її виконання обґрунтовано рекомендації з формування собівартості продукції (робіт, послуг) підприємств нафтогазової промисловості із використанням позамовно-попередільного (для геологорозвідувальних) та позамовно-попроцесного (для бурових та нафтогазовидобувних підприємств) методів калькулювання. З метою достовірного визначення собівартості видобутку нафти запропоновано удосконалену модель її формування на підставі оціночних коефіцієнтів, що враховують якісні характеристики нафти.

На підставі фактичних даних газотранспортних підприємств проаналізовано економічну і енергетичну ефективність роботи газотурбінних і

електропровідних газоперекачувальних агрегатів, визначено переваги і недоліки обох типів двигунів та собівартість 1 години їх роботи.

Визначено організаційні засади контролю накладних виробничих витрат на нафтогазовидобувних підприємствах. Запропоновано зміни до аналітичного обліку екологічних витрат з метою забезпечення ефективного їх контролю та аналізу.

Важливою проблемою була і залишається методологія оцінки ресурсів та запасів нафтових і газових родовищ. На думку автора [2] при їх оцінці необхідно враховувати фактор часу та ризику, притаманні основним етапам нафтогазорозвідувального процесу, починаючи із стадії виявлення та підготовки структур до глибокого буріння і закінчуючи розробкою. Запропоновані методичні підходи передбачають визначення ставки дисконту окремо для нафтових, газових та газоконденсатних родовищ. При цьому слід корегувати ставки дисконту на кінцевому етапі за інфляційні очікування, оподаткування, структуру капіталу.

Авторами [3] побудована інформаційна модель системи оперативного оцінювання витрат для бурових підприємств, що дає змогу в реальному часі оцінити собівартість метра проходки свердловини, запобігти необґрунтованому збільшенню собівартості буріння та сприяти підвищенню техніко-економічних показників провідки свердловин.

Розроблено та впроваджено на підприємствах НГК “Положення про систему управління виробничими запасами матеріально-технічних ресурсів”, згідно якого встановлені правила розроблення нормативів виробничо-експлуатаційних запасів, форми управлінської звітності та види внутрішнього контролю за виробничими запасами, а також вимоги до систем інформаційного та професійного забезпечення. Дана розробка стала методичним підґрунтям для удосконалення моделі нормування виробничих запасів на підприємствах, в якій нормативи передусім виконують роль постійно діючого інструменту контролю й аналізу причин відхилення фактичних показників від планових для прийняття оперативних управлінських рішень [4].

На ближчу перспективу силами відділення може виконуватися наступна економічна тематика:

- формування організаційно-економічного механізму забезпечення сталого розвитку нафтогазових компаній;
- економічне обґрунтування вибору оптимального проекту використання підземних сховищ газу ДК «Укртрансгаз»;
- розробка Положення про порядок реалізації неліквідних матеріальних цінностей у системі підприємств НАК «Нафтогаз України»;
- аналіз діючих на підприємствах НАК «Нафтогаз України» інструктивних матеріалів щодо планування і калькулювання собівартості продукції та розробка матриці операційних витрат за основними видами продукції;
- аналіз податкового навантаження і розрахунків з бюджетом підприємств нафтогазового комплексу;
- розробка методичних рекомендацій з обліку, звітності та оподаткування операцій спільної діяльності;

- економічне обґрунтування організаційно-технічних заходів відновлення лінійної частини магістральних трубопроводів.

Необхідність наукового розроблення окреслених проблем з урахуванням специфіки вітчизняної економіки свідчить про актуальність тематики досліджень та їхнього прикладного значення для забезпечення ефективної діяльності підприємств НГК у вирішенні важливих загальнодержавних завдань.

Важлива роль відводиться новітнім підходам в економічних дослідженнях та розробках, координації науково-дослідних робіт з питань економіки нафтової і газової промисловості, створення системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів для роботи галузі в ринкових умовах. Зокрема слід переглянути нинішні взаємовідносини структур нафтогазового комплексу з навчальними закладами та науково-дослідними установами на предмет укладання довготермінових договорів на реалізацію Національних програм розвитку галузі.

Прикладом високого наукового та освітнього визнання є створення за наказом ВАК України спеціалізованої вченої ради К20.052.06 з правом прийняття до розгляду та проведення захистів дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук за спеціальністю «Економіка та управління підприємствами (нафтова і газова промисловість)». Це єдина спеціалізована вчена рада економічного фаху на теренах України де напрямами діяльності визначено нафтогазову галузь.

Активна участь членів відділення «Економіки нафтової та газової промисловості» УНГА у пропаганді наукової думки з настановами до прикладних проблем нафтогазової галузі, дає основи стверджувати про існування сучасного осередку економічних досліджень в галузі. Цим зумовлено широке членство у редакційних колегіях фахових наукових журналів: «Нафтогазова і газова промисловість», «Науковий вісник ІФНТУНГ», «Регіональна економіка», «Інноваційні технології», «Інтелектуальна власність», «Проблеми нафтогазової промисловості».

Безперечно наукова та суспільна діяльність академіків та член-кореспондентів відділення має бути спрямована на удосконалення структури управління вітчизняним нафтогазовим комплексом з метою оптимізації витрат і більш чіткого розподілення функцій між відповідними організаціями та установами, згідно уточнених стратегічних напрямів. Широке впровадження наукових розробок, які ґрунтуються на принципах оптимізації, відповідності, взаємовигоди, інтеграції, професіоналізму та максимальної вигоди, як новітнього бачення цілеспрямованого впливу на цей процес, мало би широкомасштабний позитивний результат для галузі загалом, та для окремих підприємств зокрема.

Література

1. Витвицький Я. С. Методика диференціації рентних платежів у нафтовидобуванні / Я. С. Витвицький, М. О. Данилюк //Актуальні проблеми формування рентної політики в сучасних умовах: матеріали Міжнар. наук.-

практ. конф. (Київ, 17 травня 2007 р.). – У трьох частинах / РВПС України. – К.: РВПС України НАН України, 2007. – Ч. 2. – С.56-66.

2. Витвицький Я.С. Економічна оцінка гірничого капіталу нафтогазових компаній / Я. С. Витвицький // Наукова монографія. – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2007. - 431 с.

3. Фадєєва І. Г., Данилюк М. О. Інтегрована система оперативного оцінювання витрат бурових підприємств: монографія / ІФНТУНГ – Івано-Франківськ: Супрун В. П., 2009. – 170 с.

4. Киба Л. М. Управління виробничими запасами підприємств сфери видобування та транспортування природного газу // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук – Івано-Франківськ, Факел – 2009. – 19 с.

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ПРАВ КОРИСТУВАННЯ НАДРАМИ У НАФТОГАЗОВІЙ СФЕРІ

Витвицький Я. С., Витвицька У. Я.

Розглянуто методичні підходи до оцінки прав користування надрами у нафтогазовій сфері. Обґрунтовано методуку визначення основних показників необхідних для оцінки цього виду нематеріальних активів.

Ключові слова: нематеріальні активи, оцінка, права користування надрами, нафтові і газові родовища.

Постановка проблеми. У сучасних ринкових умовах права на користування надрами у нафтогазовій сфері все частіше купуються і продаються на ринку, тобто стають об'єктами укладання різноманітних майнових угод (трансакцій). Окрім того, достовірні оцінки вартості активів у видобувних галузях, у тому числі майнових прав, відіграють суттєву роль у забезпеченні доступності капіталу, необхідного: 1) для підтримки цілісності видобувних галузей, які складають основу світової економіки; 2) для сприяння продуктивному використанню нафтогазових ресурсів; 3) для збереження довіри ринку капіталів [1].

Також, враховуючи задекларований Україною перехід усіх суб'єктів господарської діяльності у найближчі роки на Міжнародні стандарти фінансової звітності, важливе значення має оцінка вартості цього виду нематеріальних активів для підвищення рівня капіталізації нафтогазорозвідувальних та нафтогазовидобувних компаній і їх відображення у балансі за справедливою вартістю. Однак у цій сфері існує багато дискусійних проблем, а ряд методичних питань потребує належного вирішення.

Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення проблеми. Діяльність пов'язана з розвідкою і розробкою нафтових і газових родовищ у відповідності з національним законодавством підлягає ліцензуванню. Суб'єкт господарювання для отримання права на здійснення